

Reményi Gyenes István

Érdekessegek

zsidószármazású nevezetes magyarokról

Magyarországon – sajnálatosan – napjainkban is létezik antiszemitizmus. Ezt kénytelenek beismerni külföldön járó

vezető politikusaink is. S most, hogy hazánkban járt Izrael elnöke, a magyar államfő biztosította: a magyar demokrácia minden eszközzel, határozottan fellép az antiszemitizmus ellen.

Hazánk minden lakosa – lett legyen bármennyire is antiszemita –, anélkül, hogy sejtelve lenne róla, mindenütt, mindenkor találkozhat maga körül olyan dolgokkal, tényekkel, amelyek kapcsolatba hozhatók az itteni zsidósággal, illetve valaki zsidószármazású magyar agyának-kezének nyomát viselik.

Ennek az egész magyar társadalmat érintő jelenségnek a tudatosítását kívánja szolgálni ez az összeállítás.

Biztosak vagyunk: nem lesz olvasónk, aki ne fedezne fel ebben valami érdekességet, számára újat. S ez az összeállítás remélhetően hozzájárulhat bizonyos gondolatok, érzések megtisztításához. Hogy ezt a szót: zsidó – amelyet manapság egyesek mint valami durva sértést vágnak embertársuk fejéhez, tetézve még valami ocsmány jelzővel – senki se használja pejoratív (becsmérlő, leki-csinylő, vagy éppenséggel lealázó) értelemben. És aki zsidó származásának érzi, tudja magát – vagy netán éppen ebből az összeállításból jönne rá erre –, ezt ne érezze dehonesztáló (becsületébe vágó, megszegyenítő) sértésnek. Sőt: lehessen büszke rá. Ne érezze magát ettől kevésbé magyarnak...

*

Az Élet és Irodalom december 14-i számában Bodor Béla visszatér Csóóri Sándor Nappali hold című írására, és „melléfogásnak” minősíti a beolvasást, az asszimiláció fogalmának használatát. Szerinte: „Más a helyzet az összeolvasással”. Amely, Bodor elmékedése alapján kölcsönös folyamat.

Az elmélet elgondolkoztató. De én ennek taglalása előtt még visszatérnék Konrád György és Csurka István emlékezetes vitájára, amelyet az indított el, hogy Csurka egy írásában kifogásolta a zsidók magas arányát a

A SZÉP VAGY, GYÖNYÖRŰ VAGY, MAGYARORSZÁG KEZDETŰ SZÉP DALOCSKÁT, AMELYET SOKÁIG AZ ÁLMODOZÓ, IRREDENTA FELHANGÚ MAGYARKODÁS „HIMNUSZAKÉNT” JÁTSZOTTAK-ÉNEKELTEK, A NYILASOK BETILTOTTÁK, MERT MINDKÉT SZERZŐJÉRŐL – VINCZE ZSIGMONDRÓL ÉS KULINYI ERNŐRŐL – KIDERÜLT, HOGY ZSIDÓ.

S AZT SE TUDJÁK SOKAN, HOGY A HEGEDŰMŰVÉSZ RÓZSAVÖLGYI MÁRKNAK, A NEMZETTÉ VÁLÁST ELŐSEGÍTŐ VERBUNKOS ZENE UTOLSÓ NAGYJÁNAK EREDETI NEVE: ROSENTHAL MOTKE, S A BALASSAGYARMATI ZSIDÓ KÁNTOR FIA VOLT. Ő ÍRTA LE AZ ELSŐ CSÁRDÁST (!), ÉS SZEREZTE A KÖRMAGYART – AMELYET CSAK MAGYAROS RUHÁBAN ILLETT TÁNCOLNI, S ÍGY HOZZÁJÁRULT A NEMZETESÉDÉS KIALAKULÁSÁHOZ.

sajtóban. Konrád erre azzal válaszolt, hogy ez „ilyen volt már a századfordulón is, és hasonló más országokban is, ahol még vannak zsidók. A zsidóság verbális nép, ha ugyan nép egyáltalán, és ebbe nehéz nem beletörődni, mert jelenlétét a sajtóban csak numerus claususszal lehet korlátozni.”

Most nem akarom értékelni Csurka válaszát, aki a verbális szót összetéveszti a verbalizmus szóval, s ebből szerfelett furcsa következtetéseket vont le. Megfelelt erre maga Konrád, idézván szótárunkból a két szó különböző értelmét, így bizonyítva be Csurka gondolatmenetének – enyhén szólva – vitathatóságát. Én most Konrádnak arra a megállapítására kívánok kitérni, hogy a zsidóság verbális – vagyis, értelmező szótárunk szerint: „Szóhoz kötött, szavakban megnyilvánuló” – nép. Igen: ez is. De én inkább azt mondanám, másik latinos kifejezéssel: *szkriptális* nép. Annak analógiájára, hogy a *verbum* = szó, a *scriptum* = írás.

Mert a zsidó nem annyira a szó, mint inkább az írás népe. S ezzel nem azt akarom érzékeltetni, hogy a Biblia népe, merthogy azt szokták egyszerűen – nagybetűvel – Írásnak nevezni. Hanem azt, hogy a történelemben nyilván a zsidó az egyetlen népcsoport, amelynek sorai közt lényegében egyetlen analfabéta sem volt! Nem lehetett! Ezt válaszában Konrád György is érintette: „...a zsi-

dó gyerekeknek a bibliai idők óta meg kellett tanulniuk írni-olvasni”. Ezért érthető, hogy mindenütt, minden országban, ahol zsidó származásúak élnek, számarányukon felül szerepelnek a kulturális életben – s így az újságírásban is. S ez sehol sem vált az illető nemzet kárára. Mert magát az emancipációs rendeletet „úgy tekintették, mint a feudális államrendből a nemzetállamba való átmenet utolsó, és talán legfényesebb eredményét”. (Hannah Arendt: A korai antiszemitizmus – Európa Kiadó.)

Ez volt érezhető nálunk is, a Kiegyezést követő emancipációs rendelet következményeként. Érdemes felidézni, hogy az asszimilált zsidók – tehát az „írás népéből” származott magyarok – milyen szerepet játszottak irodalmunk, valamint a tudomány és a művészetek felvirágoztatásában.

E neveket nem azért idézem fel, hogy jelentőségüket növeljem. Hiszen ha, mondjuk, az irodalom zsidóból magyarosodott alkotóit sorolom, nem akarom elfeledtetni, hogy ezekkel egy időben alkotott például a közéjük nem sorolható Jókai, Mikszáth, Móricz, Ady, Babits, Kosztolányi – és így tovább. A magyar irodalom mindnyájukkal együtt vált teljessé. Magyar irodalomná. Ekként beszélhetünk tényleg „összeolvasásról”.

S e felsorolást nem is a megkülönböztetés céljából közlöm. Nem akarom alátámasztani egyes antiszemi-

táknak azt az „elméletét”, amely szerint az antiszemitizmusnak maguk a zsidók az okozói, mert megkülönböztetik magukat, mert hangsúlyozzák másságukat. *(De hiszen 1945-ig minden okiraton fel kellett tüntetni a választ! S ez ideig megkülönböztették magukat a katolikusok is a reformátusoktól!...)* Ellenkezőleg. Ezzel a felsorolással éppen azt akarom éreztetni, bizonyítani, hogy mindezek a zsidó származású emberek: magyarok a magyarok között. És magyarokként tartja számon őket a külföld is.

Hadd mondjak példát a saját életemből. Amikor 1937-ben (tehát jóval a 6:3 futballeredmény előtt, s ez fontos!) a dél-angliai Hayling szigeten egy üdülőtáborban együtt töltöttem két hetet vagy száz angollal, közülük egy sem tudta, merre is van pontosan Magyarország. De új barátom, aki Birpinghamben volt könyvtáros, azzal kérkedett: „*Azt tudom, hogy Sir Alex Korda és Ferenc Molnár magyarok.*” Pedig hát Korda Sándor, a brit filmgyártás angol nemesi rangra emelt megalapítója és Molnár Ferenc, a világ egyik legismertebb drámaírója (akit eredetileg Neumannak hívtak, de megkövetelte, hogy mindenütt és mindenkor keresztnevét is magyarosan írják) zsidó származásúak voltak...

Maradjunk is az irodalomnál. Kezdjük talán a költő Kiss Józseffel, aki A Hét című folyóirata köré elsőnek tömörítette kora modern irodalmának úttörőit. Aztán indult a legendás Nyugat, amelynek alapítói, irányítói majd mindnyájan a zsidóságból magyarosodtak: *Fenyő Miksa, Füst Milán, Gellért Oszkár, Hatvany Lajos, Ignotus, Ostvát Ernő...* Bartók színpadi műveihez *Balázs Béla* és *Lengyel Menyhért* írásait használta fel, két hegedű-zongora szonátáját *Arányi Jellynek* ajánlotta, s *Ady-dalait Reinitz Bélának* szóló ajánlással adta ki.

De próbáljunk összeállítani – az ésszerűség kedvéért az előbb említettek is beleveve – egy névsort: betűrendben (tehát nem szerepük fontossága szerint!) a második világháborúig szerepelt zsidószármazású IRÓK-BÓL. Akik közül sokan színműveket is írtak, és legtöbbjük, természetesen, a sajtóban is tevékenykedett. Közéjük veszem – s majd másutt is – a kikeresztelkedetteket is, hiszen ők ugyancsak zsidószármazásúak:

Ágai Adolf („Porzó”), *Altai Margit*, *Balázs Béla*, *Bálint Aladár* (a Nyugat művészeti kritikus), *Barta Lajos*, *Baumgarten Ferenc* (az oly sok írón segítő Baumgarten-díj alapítója), *Békefi Antal* (szegedi újságíró, Békeffy László konferanszié-író édesapja), *Békefi István* színműíró nagybátyja), *Békessy Imre* (Hans Habe apja), *Benamy Sándor*, *Berkes Imre*, *Bíró Lajos*, *Bródy Sándor*, *Bródy Zsigmond* (újságíró, gyermekkórház fenntartója), *Csergő Hugó*, *Dánielné Lengyel Laura*, *Devecseri Gábor*, *Devecseriné Guthi Erzsébet*, *Dóczy Lajos báró* (először fordította magyarra a Faustot, németre Madáchot), *Elek Artúr* (kritikus, műfordító), *Emőd Tamás*, *Erdős Renée*, *Faragó Jenő*, *Falk Miksa* (Erzsébet királyné magyartanára!), *Fényes László*, *Fenyő Miksa*, *Forró Pál*, *Földi Mihály*, *Fraknoi Vilmos* (püspök), *Frankel Leó* (hírlapíró, a parlamentáris szocializmus úttörője), *Füst Milán*, *Gábor Andor*, *Gábor Béla*, *Gara László* (Párizs; a legteljesebb idegen nyelvű magyar antológia fordítója), *Gáspár Endre* (14 nyelvből fordított!), *Gáspár Ferenc* (hajóorvos, utazásairól írt népszerű könyveket), *Gáspárné Dávid Margit*, *Gellért Oszkár*, *Gergely Sándor*, *Goda Géza*, *Göndör Ferenc*, *Guthi Soma*, *Gyergyai Albert*, *Hajdú Henrik*, *Hatvany Lajos*, *Hatvany Lili*, *Havas Adolf* (az első Petőfi-összkiadás szerkesztője), *Helpy Ignác* (Kosuth barátja), *Heltai Jenő*, *Hevesi Lajos* (Jelky András kalandjai!), *Ignotus Hugó*, *Ignotus Pál*, *Incze Henrik* (Operai kalauz, Színész-almanach), *Incze Sándor*, *Kabos Ede*, *Kálmán Jenő*, *Kálnoky Izidor*, *Karácsony Benő* (Kolozsvár), *Kardos László*, *Keleti Artúr*, *Kellér Andor*, *Kemény Simon*, *Kertbeny Károly* (Petőfi barátja, első népszerűsítője a nagyvilágban), *Keszi Imre*, *Keszler József* (kritikus), *Királyhegyi Pál*, *Kiss József*, *Kisteleki Ede*, *Kóbor Noémi*, *Kóbor Tamás*, *Komját Aladár*, *Komlós Aladár*, *Korcsmáros Nándor*, *Lázár Miklós* (A Reggel főszerkesztője), *Lestyán Sándor*, *Lesznai Anna*, *Ligeti Ernő* (Kolozsvár), *Lőw Vilmos* (Madách angol fordítója), *Ludasi Mór* (Petőfi és Vörösmarty német fordítója), *Lukács Gyula*, *Magyar Lajos*, *Makai Emil*, *Makrovits Rodion*, *Márkus Miksa* (Pesti Hírlap szerkesztője), *Miklós Andor* (Az Est-la-

pok alapítója), *Mohácsi Jenő* (Madách német fordítója), *Moly Tamás* (az irodalmi detektívregény első művelője), *Nádas Sándor*, *Németh Andor* (József Attila barátja), *Neugebauer László* (Petőfi, Arany stb. német fordítója), *Osvát Ernő*, *Palágyi Lajos*, *Palotai Boris*, *Palotai Erzsé*, *Pásztor Árpád* (magyar riportirodalom megalapítója), *Patai József*, *Peterdi Andor*, *Pulitzer József* (a híres amerikai díj alapítója!), *Purjesz Lajos* (a Világ főszerkesztője), *Radó Antal*, *Radó Sámuel* (az MTI vezetője), *Reich Emil* (a magyar irodalom ismertetője Angliában), *Relle Pál*, *Révész Béla*, *Roboz Andor*, *Rózsa Miklós* (művészettörténész), *Salusinszky Imre* (Az Est szerkesztője), *Sebők Zsigmond* (Mackó Muki, Dörmögő Dömötör alkotója), *Sík Sándor* (papköltő), *Silberstein (Ötvös) Adolf* (Jókai, Mikszáth németre fordítója), *Somlyó Zoltán*, *Somogyi Béla* (a mártír újságíró), *Somogyi Ede* (első magyar lexikon, ötnyelvű szótár), *Stella Adorján*, *Szabó Ervin* (könyvtárigazgató), *Szabolcsi Lajos*, *Szalai Oszkár* (Oszkár bácsi meséi), *Szántó György*, *Szarvady Frigyes* (újságíró, a 48 utáni párizsi emigráció vezetője), *Szász Menyhért*, *Szederkényi Anna*, *Szenes Erzsé*, *Szép Ernő*, *Szilágyi Géza*, *Szinétár György*, *Szirmai Rezső*, *Szomaházy István*, *Szomory Dezső*, *Szomory Emil*, *Szóllósi Zsigmond*, *Tábori Kornél* (modern riportázs), *Tábori Róbert*, *Tarján Vilmos*, *Térey-Kuthy Sándor* (először fordított Adyt franciára), *Turóczi-Trostler József*, *Újvári Péter*, *Várnai Zseni*, *Veigelsberg Leó* (Ignotus apja, a Pester Lloyd főszerkesztője), *Vérsi József*, *Vérsi Margit*, *Vozári Dezső*, *Wallesz Jenő*, *Zöldi Márton*, *Zsolt Béla*.

Persze, sok névről a mai olvasó keveset, vagy éppen semmit sem tud, de koruknak ismert írói voltak. No és folytathatnánk a teljesnek így sem mondható névsort a mártírságot szenvedettek (*Radnóti Miklóssal* az élen: *Bálint György*, *Fenyő László*, *Gelléri Andor Endre*, *Molnár Ákos*, *Pap Károly*, *Rejtő Jenő*, *Sárközi György*, *Szerb Antal* stb.) listáján át szorosan vett kortársainkig, akik közül például Csoóri Sándor és mások is szívesen említik az 1956 előtti ellenzéki mozgalmakban részt vett *Benjámin László*, *Déry Tibor*, *Háy Gyula*, *Örkény István*, *Pándi Pál*,

Zelk Zoltán, majd a ma is élő **Eörsi István**, Faludy György, Fejtő Ferenc, Kende Péter, Kertész Ákos, Konrád György, Mezei András, Nádas Péter, Orbán Ottó, Radnóti Sándor, Vas István neveit, de sorolhatnám tovább mindazokat, akik máris bejegyeztették nevüket a magyar irodalomtörténetbe. **Eörsi István**: „...általában csak akkor jövök rá, hogy származásomat tekintve zsidó vagyok, amikor éppen el akarnak égetni. De különben eszembe se jut, mert kultúráram nem onnan származik. Először magyar lettem, aztán európai...”)

Erdemes külön említeni a SZÍN-MŰIRÓKAT. Kezdjük persze Molnár Ferencel, aki azért regényíróként is maradandót alkotott (Pál utcai fiúk, Szévtolvajok stb.) és Lengyel Menyhérttel, aki később Hollywood keresett forgatókönyv-írója lett. De nemzetközi sikereket aratott színpadokon jó néhány az írók listáján felsoroltak közül. S említsünk még színműíró „specialistákat”: Boross Elemér, Bús-Fekete László, Drégely Gábor (Szerencse fia: az első világháború magyar színdarab), Fazekas Imre, Fodor László, Földes Imre, Gajári Ödön (Az Újság főszerkesztője is), Görög László, Harmath Imre (verszövegíró), Lakatos László, Lőrincz Miklós, Martos Ferenc (híres operettek librettistája), Nóti Károly, Schnitzer Ignác (Strauss Cigánybárájának szövegírója, Petőfit németre fordította), Szécsi Ferenc, Szenes Andor, Szenes Béla, Vadnai László (Hacsak és Sajó!), Verő György (a magyar operett hőskorának alkotója), Zágón István... Mind, mind a magyar kulturális élet részesei voltak.

Az összefonódás mértékét jellemezhetik Ady Endre sorai *A bélyeges sereg* című verséből: „Örök bolygók, örök riasztatók / Idők kovászai, megyek én is veletek / Bélyegesen, csillagosan.” Többszörösen is érthető ez, hiszen sok-sok barátja mellett életét több irányban befolyásoló műzsája, Léda asszony (Brüll Adél) is zsidó volt. (Az előbb idézett versben: „Véretek, ha idegen is százszor, / Mégis az enyém, az enyém, / Véres ajkakkal mézes asszonyaitok / S nyitott szívvel baráti, hű fiúk / átöntötték belém.”) S felsorolhatnám oly sok írónk, költőnk zsidó származású műzsáját, élettársát – megemlítve itt Kodály Zoltánné Sándor (szül. Schlesinger) Emma-sz-

szonyt, aki nála húsz évvel fiatalabb férjének nemcsak ihletője, hanem sok tekintetben szerzőtársa is volt.

S ezzel túl is léptünk már a szorosan vett irodalom berkein. Nézzük először a TUDOMÁNY ágazatait.

Különösképpen szólni kell külföldön dolgozó ATOMTUDÓSAINKRÓL. A ma is élő Teller Ede és a Nobel-díjas Wigner Jenő mellett Szilárd Leó játszott fontos szerepet a világot ilyen módon átalakító amerikai kutatásokban. Kármán Tódor pedig ugyanott megvalósította a hangsebességen felüli repülést és előrevitte a rakéatechnikát. (A Holdon krátert neveztek el róla!) Mind zsidószármazásúak, de a magyar nemzet hírnevét öregbítették.

A FELTALÁLÓK közül mindennek előtt a korunk történelmét befolyásoló Neumann Jánost kell említeni: a komputer feltalálóját! Azután Gábor Dénest, a holográfia Nobel-díjas megalkotóját. Zsidószármazású volt Bánki Donát is, aki, Csonka Jánossal együttműködve, feltalálta a porlasztót. Szegvári Andor vegyészmérnök találmánya szerint kezdték gyártani hideg úton a Goodrichpneut és a Zeiss-gyárban az ultramikroszkópot. Bíró László volt a golyóstoll egyik feltalálója. (Olaszországban a golyóstoll közkeletű elnevezése egyszerűen: „biro”...) Korach Mór (Komját Aladár költő bátyja) Olaszországban Marcello Cora néven szerzett tudósi hírnevet. Például: éppen Faenzában modernesítette a fajanszgyártást! Bródy Imre találta fel a kriptonizót, tervezte Ajkán a világ első kriptongyárát; emlékére fizikai díjat alapítottak. Goldmark Péter Károly (a világhírű zeneszerző unokaöccse) a színes tévé, az elektronikus képfelvető, a mikrobarázdás hanglemez stb. feltalálója! Schwarz Dávid szabadalma volt a kormányozható léghajó („zeppelin”). Gestetner Dávid találta fel a sokszorosítógépet.

Menjünk tovább a tudományokon. ORIENTALISTA: Germanus Gyula, Goldziher Ignác, Kunos Ignác, Löw Immanuel, Prinz Gyula (geográfus professzor), Vámbéry Ármin, no és Stein Aurél, aki keleti utazásain végzett kutatásaiért és világsikerű könyveiért angol báróságot kapott. – MATEMATIKUS: Beke Manó, Fejér Lipót, Fekete Mihály (Jeruzsálem), Kőnig Gyula, Reisz Frigyes, a funkció-

nálanalízis egyik megalapítója. – JOGÁSZ: Csemegi Károly, a híres kódex alkotója; Vámbéry Rusztem, a kriminológia úttörője, a haladásért küzdő vádlottak önzetlen védője; Márkus Dezső, az első Magyar Jogi Lexikon szerkesztője; Pikler Gyula jogbölcész. Hantos Elemér a Népszövetség közgazdasági szakértője volt. – KÉMİKUS: Hevesy György Nobel-díjas, a radioaktív indikáció kifejlesztője; Pfeifer Ignác prof., az Egyesült Izzó laboratóriumának vezetőjeként növelve a magyar gyáripár jelentőségét. – TÖRTÉNETÍRÓ: Acsády Ignác, Angyal Dávid, Fraknoi Vilmos (c. arbei püspök), Kónyi Manó (a gyorsírás úttörője is), Marczali Henrik, Wertheimer Ede. – BIOLÓGUS: Klein György, a Nobel-bizottság tagja! – PEDAGÓGUS: Kármán Mór (Kármán Tódor apja), a magyar pedagógia tudományának alapítója. – FILOZÓFUS ESZTÉTA: Alexander Bernát, Lukács György, Palágyi Menyhért. – MŰVÉSZETTÖRTÉNETÉSZ: Lehel Ferenc, Csontváry és Gulácsy festészetének felfedezője, Bíró József, Erdély művészeti emlékeinek feldolgozója. – NÉPRAJZ: Róheim Géza (Budapest-New York), Strausz Adolf, a balkáni népek kutatója. – SZOCIOLÓGUS: Jászi Oszkár, a nemzetiségi kérdések professzora., USA. – NYELVÉSZ: Balassa József, Ballagi Mór, Barta Mór, Beke Ödön, Halász Ignác, Kardos Albert, Munkácsi Bernát, Rubinyi Mózes, Simonyi Zsigmond, Szilasi Móric, Zsoldos Jenő. – ZENETÖRTÉNETÉSZ: Kezdjük a korszakalkotó munkásságú Szabolcsi Bencével. Azután: Béli Izor, Cserna Andor, Diósy Béla, Fabó Bertalan, Falk Géza, Kárpáth Lajos (Bécs), Kun Imre (neves hangversenyrendező, emlékezései zenetörténeti jelentőségűek), Lesznai Lajos, Major Ervin, a sokoldalú Molnár Antal (zeneszerző és brácsaművész is!), Molnár Géza, Szendrey Alfréd (Los Angeles).

(Folytatjuk)

Szponzorálom e sorozatot a Mózsvallású magyarok magyarságtudatának emelésére, Charybdisz-sziklák elkerülésére intve; az istentelen kommunizmus és az üzletelés „etnikumi” áfiúma ellen való orvosságként.

László Károly (Basel)